

Міністерство освіти і науки України
Міністерство культури України
Київський національний університет культури і мистецтв

КУЛЬТУРОТВОРЧІ ВИМІРИ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСУМІ

Колективна монографія
*за редакцією доктора філософських наук, професора
Бровка М. М.*

Київ
Видавництво Ліра-К
2019

УДК 008:130.2

K906

Рецензенти:

О. В. Яковлев – доктор культурології, професор;

Т. О. Кривошея – доктор культурології, доцент;

Л. О. Поліщук – кандидат культурології, доцент;

Ю. І. Горбань – кандидат культурології, доцент.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
протокол № 31 від 18.01.2019 р.*

K906   Культуротворчі виміри людини в сучасному універсумі :
колект. монографія / [І. В. Вернудіна, В. П. Драпогуз, Т. К. Гуменюк,
Л. П. Саракун та ін.] ; за ред. М. М. Бровка. – Київ : Видавництво
Ліра-К, 2019. – 380 с.

ISBN978-617-7748-73-0

Монографія присвячена дослідженню феномена людини в сучасному універсумі. Це комплекс проблем, що обертаються навколо людини в найрізноманітніших контекстах – від осмислення форм і способів її утвердження в сучасному глобалізованому світі до культурно-мистецьких та етичних форм її вияву в реаліях буття сучасного універсуму. Автори намагались здійснити детальний, і водночас, поглиблений аналіз найрізноманітніших аспектів минулого, сучасного і майбутнього людини, виявити невідомі або малодосліджені ракурси культуротворчого її буття.

Для викладачів соціально-гуманітарних дисциплін, наукових працівників, студентів гуманітарних вузів.

УДК 008:130.2

ISBN 978-617-7748-73-0

© Колектив авторів, 2019

© Видавництво Ліра-К, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. Людина в глобалізованому світі (<i>І. В. Вернудіна</i>).....	7
РОЗДІЛ 2. Людина у науковій гуманітарній картині світу (<i>В. П. Драпогуз</i>).....	27
РОЗДІЛ 3. Нова чуттєвість «commencement de siècle» як феномен культури: світоглядні настанови й художньо-естетичні виміри (<i>Т. К. Гуменюк</i>).....	43
РОЗДІЛ 4. Космополітизм як альтернативний світогляд майбутнього планетарного суспільства (<i>Л. П. Саракун</i>)	75
РОЗДІЛ 5. Взаємодія етнічного і національного у світоглядних традиціях (<i>В. А. Федь</i>).....	95
РОЗДІЛ 6. Сучасні процеси соціалізації та становлення особистості в українському суспільстві (<i>Н. Б. Бабенко</i>)	119
РОЗДІЛ 7. Феномен транскультурності у вимірах сучасних процесів глобалізації (<i>Р. Сапенько</i>).....	141
РОЗДІЛ 8. Homo Festivus: репрезентант сучасної фестивної культури (<i>Л. Д. Бабушка</i>)	151
РОЗДІЛ 9. Віра та система вірувань як духовне оперття і як основа формування поведінки людини (<i>М. М. Ткач</i>).....	169

РОЗДІЛ 10. Аксиологічні виміри формотворення в сучасному мистецькому просторі (<i>Т. І. Андрущенко</i>).....	189
РОЗДІЛ 11. Активність мистецтва в контексті антропологічної рефлексії сучасної культури (<i>М. М. Бровко</i>).....	211
РОЗДІЛ 12. Культурні практики українців у контексті «радянської» моделі дозвілля (<i>І. В. Петрова</i>)	235
РОЗДІЛ 13. Поліфункціональність дозвілля античності в культурологічному вимірі (<i>О. М. Гончарова</i>).....	255
РОЗДІЛ 14. Слово як носій інформації, або українські таємниці «Єврондії» (<i>С. Д. Безклубенко</i>).....	297
РОЗДІЛ 15. Голлівудський ритуал жертвоприношення як сценарій «полювання» на справжню людину (<i>А. Г. Некита</i>)	319
РОЗДІЛ 16. Саспенс-міфологія гонитви в американському фільмі жахів (<i>С. А. Маленко</i>)	331
РОЗДІЛ 17. Ідея Gesamtkunstwerk Ріхарда Вагнера як християнський символ (<i>Ю. Г. Легенький</i>).....	341
РОЗДІЛ 18. Людина у вимірах щастя (<i>Н. М. Цимбалюк</i>)	355

ПЕРЕДМОВА

Людина в усій її багатоманітності виявив з давніх давен була, є і буде предметом пошуків, досліджень представниками різних сфер як соціально-гуманітарного, так і природничо-наукового знання. Остаточної відповіді на питання про те, що собою являє людина немає, та й, напевно, не скоро буде знайдено у філософських, соціологічних, психологічних трактах як минулих епох, так і сучасності. Зразу ж може постати запитання – а чому це так? Що, феномен людини є своєрідною кантівською «річчю в собі», тобто непізнаваним предметом за своєю суттю, чи можливо тут виявляють себе якісь не до кінця зрозумілі причини, що перешкоджають процесу пізнання? Однозначну й остаточну відповідь на ці, та й ряд інших подібних, чи близьких за своєю сутністю запитань важко знайти, хоча це зовсім не означає, що феномен людини як предмет наукового дослідження не може турбувати сучасних вчених, та й не лише представників науки, оскільки в інших сферах людської діяльності, як от – мистецтві, релігії тощо, людина залишається чи не найголовнішим предметом пильної уваги представників цих форм духовності.

Теперішній час – це час глобалізаційних трансформацій, що торкаються всього універсуму людського буття, і людина в усьому її універсалізмі знаходиться в епіцентрі усіх подій не лише як один із об'єктів, котрий зазнає зовнішніх детермінацій, а вона сама виступає як генератор досить часто кардинальних перетворень, тим центром від якого виходять усі силові лінії буття світу і людини в цьому світі.

Автори пропонованої монографії поставили перед собою непрості завдання в плані з'ясування багатовимірності людини, що стосуються найрізноманітніших рефлексій її буття в сучасному універсумі. Визначальною особливістю роботи є те, що домінуючим стрижнем при аналізі проблем сучасної людини виступає культуротворчий вимір її буття в універсумі. Вся історія людського буття безперечно демонструє, що життя людини саме як людини, людини як соціальної істоти, а іншою вона не може бути по своїй сутності, поза сферою її культурного буття в принципі неможливе. Тому культуротворчий вимір людини в сучасному універсумі виступає в роботі як фундаментальний методологічний і світоглядний принцип, що відкриває широкі перспективи дослідження всіх новацій в людському пошуку своїх глибинних коренів, особливостей нинішнього буття людини

і перспектив розвитку в майбутньому. Окреслені лише пунктирними лініями обрії розгортання людиною своїх творчих можливостей, своїх сутнісних сил знаходять свою відповідну розробку в даній монографії.

В роботі з самого початку розглядаються найбільш фундаментальні проблеми буття людини в глобалізованому світі. Підкреслюється, що людиновимірність всіх процесів пов'язаних з людиною має чітке філософсько-світоглядне забарвлення. Нове технологізоване й інформаційно-комунікативне середовище вимагає внаслідок того, що воно є продуктом людської діяльності саме людиновимірного осмислення, інакше людина може потрапити в ситуацію технотронної безвиході, перетворитись на раба своїх науково-технічних винаходів. Зрештою, ті глибинні соціально-політичні потрясіння, що відбуваються в наш надто непростий час потребують принципово нових підходів, що зорієнтовані не на сцієнтистські, чи іще якісь суто об'єктивістські методології, а на вияв і осмислення уже нових форм чуттєвості людини, поза якими людиновимірність всього суцього в принципі неможливий. Трансгресивна динаміка парадигм розвитку культури має одну суттєву ваду – відбувається ускладнення процесів ідентифікації та адаптації людини в сучасному універсумі, а без цього людина просто не здатна вижити в світі постійних часто вибухоподібних перетворень. А постійні зміни і в середині певного культурного середовища, і внаслідок транскультурних рухів нерідко приводять до простих еkleктичних поєднань непокєднуваного, що потенційно несе в собі заряд агресивності, конфліктності, революційних потрясінь. В цих умовах нерідко вчені звертаються до пошуку альтернативних існуючим формам світогляду як от космополітизму тощо. Всі процеси культуротворчого виміру людини так чи інакше знаходять своє відбиття і в умовах українського суспільства. В цьому контексті соціалізація і становлення особистості в українському соціумі виявляється як гостроактуальна проблема, що потребує на новому філософсько-світоглядному рівні розв'язання. Ці та ряд інших проблем знайшли свої висвітлення в пропонованій монографії.

*З повагою
Михайло Поплавський*

РОЗДІЛ 1

ЛЮДИНА В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Людина в глобальному світі – це та ж сама людина, якою вона була до того, як світ став глобальним. Але нею ж породжений світ ставить людину перед новими викликами і проблемами, на які вона має бути готова гідно відповісти. Людина змінює світ навколо себе й у взаємодії зі світом змінюється сама в межах своєї власної природи. Вона змінюється не стільки як фізичний, скільки як соціальний суб'єкт і ці зміни стосуються усіх аспектів людського буття. Глобалізація (*globalization*) призвела до руху те, що досі перебувало у відносному спокої протягом століть і десятиліть. Усе навколо зазнає змін щоденно й щохвилино. Насамперед, змінюється система освіти – вона стає безперервною, тому що по місяцях і по хвилинах змінюються діючі технології й когнітивні системи. Першорядною стає потреба постійно довчатися і навіть переучуватися аби відповідати вимогам і реаліям сьогодення. Необхідно постійно бігти, щоб залишатися на своєму власному місці.

Як наслідок, змін зазнає світ професій, змінюються сім'я, мораль і право, ставлення до праці і грошей, змінюється політика і масові комунікації. Глобалізація світу все більш очевидно перетворює його на єдине ціле, трансформуючи усі соціальні параметри людського життя. Найпомітніші зміни торкаються також моралі і права, що позначається на зростанні ролі людини як суб'єкта права при одночасному зменшенні ролі держав та інших корпоративних утворень. За таких умов проявляється домінуючий статус особистості в глобальному світі – явищі, парадоксальному вже тому, що відбувається саме в епоху глобалізації. Ідея примату прав людини стає універсальною парадигмою, якою керуються провідні держави світу як у міжнародній політиці, так і в повсякденному житті своїх громадян.

Зазвичай коли говорять про глобалізацію, завжди оперують гігантськими системами і «цілісностями». Дійсно, основні гравці на полі глобалізації – це держави, союзи держав (на кшталт ЄС), міжнародні організації (на зразок ООН), транснаціональні корпорації (ТНК). Але що саме в ході цієї «гри» великих систем відбувається з людиною, – про це пишуть мало і рідко. До того ж постає питання, на яке ще належить знайти відповідь: чому саме людина, або більш термінологічно точно – людство – виявилось головним агентом глобалізації та спромоглося створити – ідейно й економічно – глобальний світ? Відповідь на нього дозволить спрогнозувати траєкторію поступу глобалізації та її подальші перспективи.

Отже, є сенс говорити про принципово інший статус особистості в новому – глобальному – світі. Але зазначити і низку констант, серед яких перелік сфер людської діяльності (політика, право, економіка, сім'я); структура суспільної системи (з перманентними змінами всередині її форм і підсистем); вектор людських прагнень, мотивів, пошуків тощо. За умови, що глобалізація іманентна природі людини як соціальної одиниці, можемо констатувати: вона не змінює докорінно її сутність. Навпаки, глобалізація – це процес, що слугує глибинному розкриттю внутрішніх ресурсів особистості, раніше неактивованих. У ході глобалізації людина все більше стає собою, все чіткіше усвідомлює себе в світі і своє глобальне призначення у ньому.

Проблема місця людини в структурі глобальних проблем сучасності має чітке філософсько-світоглядне забарвлення. З одного боку, ресурсно-економічні, екологічні, демографічні, соціокультурні проблеми, проблеми війни та миру, міжнародного тероризму, хронічного відставання слаборозвинених країн та ін. детерміновані діяльністю людини, способом її життя. З іншого – очевидним є те, що без цілеспрямованої діяльності людства жодна з цих проблем не буде вирішена.

Розвиток високих технологій вимагає нового світорозуміння, проте наслідки їх поширення (інформаційно-комунікативних, нано-, біо-, гено- та ін.) мають суперечливий характер. Створивши ці технології, особистість потрапила в принципово нове інформаційне середовище взаємодії і постала перед необхідністю адаптації до них. Цими технологіями керує не стільки людина безпосередньо, скільки технічні системи, здатні до саморозвитку й самоорганізації, що стають усе більш автономними та непередбачуваними по відношенню до того, хто їх створив. Тому виникає необхідність соціально-філософського осмислення феномена глобалізації і його безпосереднього зв'язку з екзистенційним розвитком сутнісних сил особистості.

Адже що таке глобальний світ? Це наш світ у своїх різноманітних зв'язках і перетинах. Його необхідно вивчати, щоб сприйняти всесвітню глобальність, відчути себе її частиною, уподібнитися їй, бути в ній корисним елементом. Навіщо це потрібно людині? Для того, щоб стати органічною частиною світу. Без цього навряд чи вдасться віднайти своє соціальне призначення, позаяк кожний є частиною суспільства і цілковито усунути від нього неможливо. У самому ж суспільстві має панувати розуміння того, що воно інтегральне і все у ньому залежить від усіх. Якщо ж людина (або в більших масштабах – країна) не хоче брати участь у нинішньому *main-stream*, вона опиниться поза соціумом (або світовим контекстом) і ніхто не ста-

не обслуговувати її інтереси та потреби, обстоювати її права. Така людина (чи навіть держава) швидко перетвориться на аутсайдера, усуненого зі світового процесу.

Глобалізацію слід сприймати і розглядати як процес, спрямований на розширення можливостей самореалізації людини. Захист своєї ідентичності в глобалізованому світі – головна проблема для особистості. Обстоюючи свою ідентичність, вона не має протиставляти себе іншим, а радше – актуалізувати свій потенціал, адаптуватися в екстремальній ситуації, бути толерантним до неї.

Загалом, увесь історичний шлях людства був низкою етапів поступового узагальнення властивостей окремих спільнот і формування на цій основі загальноцивілізаційних соціокультурних характеристик. Адже відомо, що фундамент цивілізації становлять такі самоцінні явища, як свідомість, самосвідомість, духовний світ людини, її діяльність, спілкування з собі подібними, соціальний спосіб життя, феномен особистості та різні грані її функціонування в соціумі. Тож науковий підхід до розуміння соціогенезу в даному контексті є необхідною передумовою об'єктивного аналізу світобуття людини в епоху глобалізації. Лише наука здатна розкрити суб'єктивний вимір глобалізації: відображення відповідних інтегративних процесів в індивідуальній та суспільній свідомості.

Для філософського розуміння будь-якого феномена реальності визначальним є його аналіз в аспекті концептуального відношення «людина-світ». А також у діалектичній, цілісно-структурованій єдності, що враховує максимальну кількість різнорідних зв'язків, причинно-наслідкових переходів, внутрішніх суперечностей, зовнішніх впливів тощо. Явище глобалізації – складний, багатогранний, суперечливий феномен сучасності й саме це зумовлює необхідність його філософського аналізу. Проблеми глобалізації є такими, що активно обговорюються у сучасних суспільно-гуманітарних науках та публіцистиці з усіма позитивними і негативними конотаціями та наслідками їхньої «трендовості». Сьогодні важко знайти тему, більш дискурсивну та науково суперечливу, ніж тема глобалізації.

Обговорення проблемних питань даного явища спирається на аргументи з різних галузей науки, при цьому термін «глобалізація» досі використовується доволі некритично. Зазвичай його розуміють як множинний економічний і політичний феномен, що впевнено набуває рис сталого *наукового дискурсу*. Його сутність визначають як нездоланний і незворотний процес, що виходить за межі людської діяльності і якому неможливо протистояти. Глобалізація стає